

ZAMANIMIZDA DEVLET VE CEMİYET'ten

Yazan: A. Vierkandt

Çevirenler: Beyhan Ergene
Nezihe Üçer

I. DEVLETİN ESASI VE DEVLET ŞEKİLLERİ

Devlet nedir? İksel bir zihniyete göre "devlet,, deyince akla önce hükümdarlar gelir. Diğer bir zihniyete göre ise devlet memurlar zümresi demektir; Memur olan herkes devletin bir parçasıdır ve memurların topu birden devleti meydana getirir. Hakikatte ise memurlar zümresi ancak hükûmeti meydana getirir. Halbuki lisanımız, pek haklı olarak devletle hükûmeti birbirinden ayırdetmektedir. O halde devlet vatandaşların topunu birden ifade eder? Şüphesiz ki millete ait olan herkes devlete de aittir. Eskiden onlara "bir devletin tab'ası denirdi; bugün "bir devletin vatandaşları,, adı veriliyor. Fakat vatandaşların hepsi doğarlar ve ölürler; devlet ise ne doğuş ne de ölüm tanır, Devletle vatandaşları arasındaki farka benzer: Su mütemadiyen akıp gider; halbuki sahiller ve yatak daima aynıdır. Yani devleti de böyle bir şekil olarak tefsir edebiliriz. Bir şirketi ele alalım; burada da aza mütemadiyen değişebilir; halbuki şirket kendisi daima bakidir. Burada artakalan esas itibariyle bir şekiller dizisi; yani nizamnameler, memuriyetler ve şirketin faaliyetinin daima aynı olmasıdır. Bir şirkete "bir organizasyon,, adını da verebiliriz ki, bundan maksat fertlerin birbirlerine karşı nasıl hareket etmeleri, ne gibi vazifeleri olduğunu ananenin moralin ve bunun tayin etmekte olduğu muayyen bir münasebet, beraberlik ve ortak faaliyet tarzını ifade etmektir. Böylece bir personali olan ve bu personel arasında karşılıklı hak ve vazifeler, ve bir iş bölümü mevcut olan her fabrika her mağaza da bir organizasyondur.

İşte bunun gibi, her devlet te bir organizasyondur. Burada, içinde hayatın cereyan etmekte olduğu muayyen formlar devletin yasaklar düzenler gibi tertip ve tayinlerinden, kanunlardan ve nihayet sahiplerinin devlet dahilindeki hayatı tanzim ve idare etmekte oldukları bir takım memuriyet ve makamlardan müteşekkildir. Fakat her organizasyonun muayyen gaye ve hedefleri vardır. Her şirket, üyesinin durmadan değişmesine karşılık daima aynı kalan birtakım vazifeler uğrunda

çalışır. Bu vazifede adeta müşterek bir irade. ayrı ayrı her âzanın şahsî dilek ve iradesiyle hiçbir alâkası olmayan müşterek bir irade yaşamaktadır. İşte devlette de böyle müşterek bir irade vardır ki, istikameti hariçte devletin kudretinin büyümesi ve bekası, dahilde emniyet ve intizam, vatandaşlarının inkişafı ve manevî mülklerin muhafazasıdır. Bu “müşterek irade,” tabirinden ürkmemelidir. Müşterek irade mefhumu esrarengiz bir kudreti ifade etmez. Müşterek irade fertlerin dışında değil içinde yaşar ve onların müşterek faaliyetine dayanır. O öyle bir iradedir ki alâkadarların hepsinde müşterek olarak faaliyete geçer ve böylece büyük bir kuvvet halini alır. İstikameti, müşterek nazariyle bakılmakta olan muayyen büyük hedeflerdir. Bu maşerî irade en mutlak bir hükümdarın üzerinde bile etkisini gösterir. Çünkü hükümdar eğer şayanı ehemmiyet birşey yapmışsa bunu ancak diğer devlet uzuvlarının ekseriyetinin aynı gayeyi takip ettiklerine dair bir bilgisi varsa ve kendi arzusu da bu gayeye uygun geliyorsa yapabilmıştır.

Devlet mevcut birçok organizasyondan ancak bir tanesidir. O halde hangi özel vasıflar onu diğerlerinden tefrik eder? Tek bir sözle bunu izah edebiliriz: Diğer bütün organizasyonların üstünde olan hudutsuz bir kudret ve kudreti icaraata geçirebilmek iradesi ki, bu vasıta “mutlak egemenlik,” adını da verebiliriz: Maamafih bu arada, devletin iç ile ve dışla olan münasebetlerini birbirinden ayırmamız lâzımdır. Dahilde devlet kayıtsız ve şartsız hakimdir.; dahilindeki bütün organizasyonlara iradesini geçirebilir, yahut da hiç değilse buna hakkı vardır. Ebeveyni çocuklarını mektebe yollamaya, gençleri askere girmeyi veyahut aile reislerini vergi vermiye icbar edebilir. Mamafih bu kudretin kullanışı bizde olduğu gibi her yerde de bir takım hukuk kurallarına bağlıdır. Devlet namına dayanmadan hiç bir talepte bulunmaz. Devlet kudretini daima vatandaşları istifadesi uğrunda sarfeder; onları korur, emniyet altına alır ve onların gerek manevî gerek bedenî refahını temin eder. Böylece devlet dahilde, hiç değilse modern hayat tarzına göre, bir hukuk devleti halinde merkezleşir ve kudreti hayırhah bir karakterdedir.

Hariçte ise vaziyet başkadır. Hariçte esas itibarile (yani hukuka nazaran) kudreti gene hudutsuzdur. Hiç kimseye itiate mecbur değildir. Formaliteye göre her devlet aynı haklara sahiptir, Birbirleriyle münasebetleri hiç birinin diğerine bir diyeceği olmayan hür efendilerin münasebetidir. Böylece her devlet kendi işlerini kendi keyfine göre tanzim edebilir, kanun esasını bozabilir, cinayetler işleyebilir, milletinin bir kısmına ana dilini konuşmayı yasak edebilir; diğer devletlerin hiçbirinin

ona karışmaya hakkı yoktur. Böyle şeylerin hakikaten vukubulduğu yerlerde kuvvet hakkın önünde gider ve haksızlıklar dünyanın nazarlarına karşı örtbas edilir; hakkın idare işlerine karıştığı yerlerde ise devlet esas karakterinden bazı şeyler kaybetmiştir.

Birbirlerinin başlıbaşına kalmış bir teşekkül olduğuna dair devletler arasındaki bu karşılıklı anlaşmadan başka devletlerarası münasebetler bir de "kudret arzusu," ile tesbit edilmiştir. Her devlet kendi kudretin büyütme, genişletme, servetler elde etme, fetihler yapmak arzusundadır ve ekseriya bu gaye uğrunda son çare olarak harbe baş vurur. Şu haled devletin içe doğru başlıca esaslı vasfı kudretidir. Bu taktirde içe ve dışa karşı iki başka cephe arzeder: Sonsuz bir hak ve sonsuz bir kudret sahibidir. Şüphesiz bu iki vasfı birbirinin tamamen zıddıdır. Fakat bu zıddiyeti birleştirme kabiliyeti de devletin esas vasıflarından biridir. İnsan ekseriya bu meseleyi tek bir cepheden tetkik eder ve böylece, tek taraflı olmak gibi bir hataya düşer: Devletin yalnız dış siyasetini tetkik edenler için devlet, bütün hareketi yıkıp öldürmekten ibaret olan bir vahşi hayvan gibi görmüş. Buna mukabil devletin yalnız iç hayatını tetkik edenler de bütün devlet işlerinin hakka dayandığı hayaline kapılırlar.

"Devlet," ve "hükümet," kavramlarını birbirinden ayırt etmek lâzımdır. Bir şirkette de şirket ile şirketin direktörü aynı şey demek değildir. Devlete biz hepimiz dahilizdir. Hükümete ise sadece hükümdar ve memurlar dahildir. Hükümet devletin arzu ve iradesini ifa ile mükelleftir. Fakat bu arzu ve iradeyi tesbit eden kimdir? Bu, vaziyete göre değişir veya hükümdar, cumhur başkanı, ya milletin içinden bir zümre veyahut da bütün millîet olabilir.

Birkaç devleti birbiriyle mukayese edersek ekseriya büyük farklarla karşılaşırız: Bu günkü modern Alman devleti, başında büyük Frederiç'in kendi ölçülerine göre halkın refahı için çalışmakta olduğu mutlak Prusya devletinden tamamen başkadır. Bunun gibi, reisi kayıtsız ve şartsız bir despot olan bir zenci köyü ile bir Avustralya kabilesi de birbirinden tamamen farklıdır.

Devlet şekillerini başlıca iki esasa göre ayırabiliriz :

I. Arkadaşca beraberlik esası: Bu vaziyete Avustralyanın bütün yerli kabilelerinde tesadüf edilir. Dışa karşı tamamen kendi başına buyruk olan bir kabilenin veya bir grubun başında bir reis vardır. Bu reisin şahsında bütün hükümet merkezleşir, Yanında memur veya askeri yoktur. Vergi almaz. Bizim anladığımız manada kanunları da pek yoktur. Bunun yerine ve gelenek ve bir hukuk vardır. Bu hukuk da

geleneğe dayanır ve ancak son kararı reisin verebileceği uzun müzakereler neticesi bazı noktaları değiştirilebilir. Reisin vazifeleri bir çok şeyleri tesbit etmektir Sürek avları tertibeder, karargâh değiştirilmesi lâzım olduğu zaman yolu belli eder; bayramlar merasimler tertib ve onlara reislik eder, diğer kabilelerle olan münasebetleri belli eder. Fakat reis kayıtsız ve şartsız hükümdar değildir. Yanında bir millet meclisi veya ihtiyarlardan kurulmuş bir heyet bulunur. Eğer reis adet ve geleneğe karşı bir şey yapacak olursa kimsenin kendisine itaat etmemesi veya karargâhın değiştirilip herkesin kendisine yüz çevirmesi tehlikesine maruzdur. Yani burada reis daima tebaasının hürriyetini nazarı itibare alarak ona göre hareket etmiye mecbur bir hükümdardır. Buna benzer hallere eski Amerika yerlilerinde, Eskimolarda, birçok zenci kabilelerinde, Malakalılarda ve Kabanezya yerlilerinde yani hep nisbeten fakir kültür sahibi ve basit topluluklarda rastgelinir,

Böyle bir vaziyette devlet kavramı söze konu olabilir mi? Ekseri alimler bu suale "Hayır!," cevabını verirler ve derler ki: Devlet ancak hakikaten hüküm sürüldüğü taktirde mevcuttur. Burada hakiki bir hükümdar var sayılamaz. Bilhassa sulh zamanında... Harp zamanında reisin salâhiyeti daha büyüktür; kayıtsız ve şartsız ölümü ve hayatı tesbit eder. Harp zamanında ekseriya başka bir kimse geçer. O halde madem ki bir kabile harp zamanında bir bu kadar hüküm salâhiyeti verebiliyor, demek sulh zamanında da bu kabile içinde o hüküm salâhiyetinin tohumları yaşamaktadır. Son mertebeye belki henüz "devlet," adını veremeyiz; fakat şüphesiz ki bu henüz büyüme halinde bir devlet yani devletin başlangıcıdır.

Bu vaziyetteki ahvale adetâ anarşi adını verebiliriz. Hakikatte burada anarşistlerin ideali hemen hemen hakikat olmuş bir haldedir. Tehdit eden veya mani olan hiç bir nüfuz, hiç bir salâhiyet yoktur: herkes kendi kendisinin hür efendisidir; sadece aynı hürriyeti haiz olan diğer kabile efradının hakları bu hürriyeti tahdit eder. Herkesin her istediğini yapmakta tamamen serbest olduğu zannedilmemelidir. Eğer bir kimse kendisine bir fenalık yapılmış olduğu düşüncesindeyse, polis çağırarak yerde bizzat kendisi müdafaaya geçer. Kavga ve mücadeleler olur, kan gütme dâvayı vardır ve bilhassa her ferdin şeref duygusuna karşı son derece hassas olan genel efkârın kudreti vardır. İtaat etmiyen cemiyetten çıkarılır, hattâ öldürülür de! Son usuller, bizim modern devletlerimizin emniyet ve düzen yoluna koymak için kullandıkları karmakarışık, dolambaçlı usullere nazaran ne kadar basittir! Ve böyle olduğu halde bizde olduğu kadar orada da

sulh ve sükûn, intizam ve refah hüküm sürmektedir. Vakıa kavga ve dövüş belki biraz daha fazladır. Ne olursa olsun hakkın kuvvette olabilmesi, kuvvetlinin daha kudretli olması bu kabileler arasında hiç bir zaman görülmiş değildir. Aksine daima bütün fertler arasında karşılıklı bir saygı ve takdir duygusu hüküm sürer ve yaşlı ve tecrübeli kimseler sonsuz bir saygı görürler.

Nasıl olur da devletin basıncı olmadan insanlar arasında böyle bir sükûn ve nizamın hüküm sürmesine imkân vardır? Bunu ancak ileride cemiyete ait kısmı ve devlet basıncının yanında bir de sosyal kuvvetler olduğunu, ve bu kuvvetlerin ta başlangıçtanberi insanlar üzerinde nasıl etkili olduğunu okuduğumuz zaman anlayacağız. Sonrada ancak birkaç benzer vaziyeti ele almakla yetinelim: Oyun oynayan bir sürü oğlan çocuk da ekseriya kendi kendini intizam içinde idare eder ve kendiliğinden oyun kaidelerine riayet eder. Hattâ aynı şeye bazan bir maymun sürüsünde de raslanır: Bir veya birkaç yaşlı hayvan idareyi ele almıştır ve diğerleri kendi arzularıyla ona itaat ederler; eğer gençlerde biri aksi bir harekette bulunursa bir silleye aklı başına getirilir. Böylece daha burada bütün tabiat topluluklarının hayatın da etkili olan kuvvetleri açıkça farkedebiliriz: İtaat, otorite, rehberlik, ve kendine iş görme kabiliyeti.

Bu nitelikler acaba nasıl meydana gelmiştir? Tanınmış bir görüşe göre devlet fetihleri meydana gelmiştir. Bu filiz hiç değilse esas itibariyle doğru sayılabilir, fakat daha ziyade henüz mevzu bahis etmediğimiz, haller devlet için doğrudur. Bizim mevzu bahis etmekte olduğumuz devlet keyfiyeti için daha Eflâtunun zamanından kalma bir deyimini kullanabiliriz. Devlet tabii bir teşekküldür. Hakikaten bizim burada tetkik etmekte olduğumuz ilk devlet şekli insan karakterinin vasıflarından hasıl olmuştur. Biraz evvel bahsetmiş olduğumuz vasıflar ve kabiliyetler; hükûmetine bağlı, iç ve dış kargaşalıklara karşı genel müdafaa, rehberlik kabiliyeti, tabii olmak arzusu... bunların hepsi beşerî vasıflardır. İşte bunun için kardeşle beraber yaşama esası beşeriyetle aynı yaştadır, Demek ki insan toplulukları da, maymun sürüleri gibi, başlangıçtan beri bir önderin altında yaşıyor ve cebir ve şiddete müsaade etmiyen bir düzene riayet ediyorlardı. Zamanla rehberden şef, sürüden arkadaşa beraber yaşama esasına dayanan bir grup hasıl oldu. O halde devlet birdenbire yoktan var olmuş değil, yavaş yavaş varlık bulmuştur. Ve gördüğümüz gibi, bu gün bile bir çok insan kitlesi daha henüz bu seviyededir. Buna mukabil diğerleri daha yükselmiş ve devletin bu günkü haline ulaşmışlardır. Şimdi işte bundan bahsedeceğiz.

II. İstilâcılar ve zümreleri devleti : Bu şekil genel olarak harbin tesiriyle meydana gelmiştir. Gördük ki harp vaziyeti demin bahsettiğimiz basit topluluklar içinde bile sıkı bir organizasyon ihtiyacı hasıl etmiştir. Kabile seferberlik haline gelir ve şef daha geniş selâhiyet sahibi olur. Bu vaziyetin tekerrürü halinde bu sıkı nizam büsbütün yerleşebilir. Ve şef bir despot haline gelebilir. Biz de buna yabancı ülkelerin fethi olayını ilâve edebiliriz. Ya bütün kabile yahut da bir kısmı bazan istilâ hırsına kapılır. Bilhassa ev bark sahibi olmıyan gençler bu gibi seferlere teşebbüs ederler. Bu arada kendilerine bir de önder seçerler. Ve yahut da bu şeklin aksi olur yani müteşebbis bir kimse, hatta bazan şefin kendisi harp ve ganimet hırsına kapılmış gençleri etrafına toplar. Önceleri ekseriya düşman memlekete karşı sadece çete hücumları tertip edilir, ve hayvan sürüleri yağma edilir. Devamlı tesirler ancak yabancı bir memleketin tam istilâsı halinde hasıl olur. O zaman mağlûplar sıkı bir nizam altına almış. Bu gibi haller çok yakın zamanlara kadar Afrikanın şarkında hayvan yetiştirmekle göçmen kabileler arasında sık sık vuku bulurdu. Orta zamanda kabileler, kavimler göçü esnasında da Hunlar aynı usulü tatbik ederlerdi. Fakat ta eskidenberi bilhassa çöl kavimleri önlerine serilen bereketli ve zengin memleketlere doğru böyle istilâ adımları yaparlardı. Böylece Afrikanın Büyüksahra ve Sudan havalisi kabileleri zaman zaman dalgalar halinde akınlar tertip ederlerdi. Arabistan, Orta Asya, İran hatta Çinde bile vaziyet böyle olmuştur. Malûm olduğu üzere Çindeki İmparator ailesi de Mançu prensler ve zadeğânından meydana gelmişti ki bunlar mümbit Çin topraklarına akın eden Moğol müstevlilerin son dalgasını teşkil etmektedir. Şunu da söyleyelim ki bu esnada bir hayat kavgası, kuvvetlinin zayıfın elinden lokmasını alıp zayıfı ölüme mahkûm etmesi manasına gelen bir hayat mücadelesi sözünü etmek yanlış bir şey olur. Sözü geçen vaziyetle boyunduruk altına giren ahalinin ekserisi hayatta kalır. İstilâya sevkeden esas sebepler mühim bir şey yapmak arzusu, mücadele zevki, hırs ve kendine güvenme hissidir. Bütün bu hislerin hepsi ayrı ayrı her fertte vardır. Fakat bütün bir kitle kendisini bu hislere kaptırınca, o zaman bu hisler önüne geçilmez bir kuvvet halini alır.

İşte bu istilâlar tamamen yeni keyfiyetler hasıl ederler. Ancak o zaman devlet bilhassa hükmeden ve kudret gösteren bir kuruluş haline gelir

Bundan başka her devlette aşağıdaki vasıflar bilhassa şayanı dikkattir.

1 — *Tertip vaziyeti :* Bir devletin tertip vaziyeti, hükmetme kudre-

tinin ne şekilde bölünmüş olduğudur. “Arkadaşça beraberlik,, şeklin de iktidar eşit olarak taksim edilmişti; Herkes mümkün olduğu kadar aynı haklara sahipti. Burada ise vaziyet başka türdür. Arkadaşça beraberlik yerine bir efendilik vaziyeti hâkim olmuştur. Ağır iktidar sadece hükümdarın elindeyse böyle bir devlet, şekline “mutlak idare şekli,, denir.

İdarenin zümreye ait vasıfları: Bütün idare şeklinde, kanunlarda, tertip vaziyetinde en ziyade müessir olan hakim zümredir. Hükümdar ne kadar adil olursa olsun, tebanın her ferdine eşit muamele etmeye ne kadar niyetli olursa olsun, bütün memurlar zümresi adalet ve vazife hissine ne kadar bağlı olursa olsun, gene bu vaziyette bile idare şekli hakim zümrenin keyfine tabi olmaktan kendini kurtaramaz. Herkes hergün temasta bulunduğu kimselere manen biraz tabidir. Hükümdar asılzadelerle beraberdir. Büyük memurlar da yüksek muhitlerle sık temastadırlar ve onların mantalitesi otoriteleri yüzünden küçük memurları tesiri altında tutar, Böylece, ancak yüksek muhitlerin zihniyetine uygun olan doğruluk ve iyilik kavramları idare şeklini tesbit eder. Ve tabii bu doğruluk ve iyilik kavramları da gene bu tabakanın menfaatine göredir. Onun için devletin hattı hareketini, umumun menfaatine; ve zümre veya ferdin menfaatine olmak üzere ikiye ayırmalıdır. Devletin yaptığı işlerden sadece bir kısmı hakikaten umumun menfaatine göre hizmet eder, bir kısmı da hakim sınıfın arzularını gidermeğe yarar. Çok şükür ki, yüksek zümrenin inkişafı da aşağı tabakanın genel memnuniyetine, sıhhatine, yaşama hevesine, kısaca refahına bağlıdır. Bir devlet aşağı tabakanın menfaati karşısında yüksek sınıfın menfaatini ne kadar az gözönüne alırsa “Halkçı devlet,, sıfatına o kadar çok hak kazanır.

2 — *İdare:* istilâlar vasıtasıyla büyük mıntakalar birleştirilince arkadaşça beraberlik usulü sadece küçük muhitlere, ençok olarak bir kaç köye münhasır kalmıya başlar. Kuvvetli bir idare var olmadığı için büyük mıntakalarda böyle bir yaşayış tarzının tutunması mümkün değildir. Böyle büyük bir memleketi hükümdar tek başına idare edemez. Bunun için hükümdar mıntakalara ayırır ve her mıntakanın başına bir temsilci gönderir ki bu temsilcinin geçineceği orada kendisi için çalışmağa mecbur olan toprak sahibi ahali tarafından temin olunur. Bu temsilciler zadedân sınıfının bir kısmını teşkil ederler ve “derebeyleri,, adını alırlar. Fakat ekseriya onlar da kendi başlarına hüküm sürmek sevdasına düşer ve bazan efendilerinden ayrılmaya da muvaffak olurlar. Bazan da hükümdar onları sıkı bir itaate sokmağa muvaffak

olur. O zaman bu derebeyleri bir çeşit memur vaziyetindedir. Böylece meselâ Çinde ekseri memurlar fatih Mançu sülâlesindedir.

3 — *Standlar*: Arkadaşca beraberlik usulünde herkesin aynı hakla malik olduğunu görmüştük. Şimdiyse görüyoruz ki, kudret ve halk eşitsiz şekilde taksim edilmiştir. Yani basit bir şemaya göre: bir tarafta zadedgân, bir tarafta da halk kitlesi vardır. Zadedgân sınıfı fatihlerden; halk kitlesi ise arazi sahibi olmayan işçilerle, istilâdan toprak sahibi olup şimdi malı mülkü elinden alınmış kimselerden müteşekkildir. Buna bir de üçüncü bir grup olarak köleleri, yani tek tek veya ufak gruplar halinde başka memleketlerden satın alınıp veya kuvvet vasıtasıyla ele geçirilip getirilen kimseleri katabiliriz. Bu adamlar kanuna göre tamamen efendilerinin arzu ve idaresine teslim edilmiştir. Buna karşılık, istilâdan evvel toprak sahibi olup da şimdi malı elinden alınmış tebaya bazı haklar verilmiştir. Meselâ, bunlar bulundukları çiftlik dışında başka kimselere satılamazlar.

Bazı vaziyetlerde ise bu şema biraz daha meselâ ortaçağda yüksek tabaka asilzadeler ve rahiplerden müteşekkildir, köylüler de aşağı sınıfı teşkil ediyorlardı. Şehirlerin kurulmasıyla da burjuva sınıfı orta bir zümre olarak bu ikisi arasına girdi ki, bu sınıf da kendi içinde - meselâ loncalar halind - müteaddit tabakalara ayrılırdı. Bu grupların hepsinin kendine göre bir yaşayış tarzı vardı (giyim ve mesken tarzları, bayramlar v.. s..) Her doğan bu sınıflardan birine mensuptu ve hiç bir surette sınıfını değiştiremezdi. Her tabaka başlı başına bir birlik halinde diğerlerinden ayrılırdı ve herkes o tabakaya ait olmaktan iftihar duyardı. Bu gruplar umumiyetle "Stand,, adını taşırdı. Keyfiyetin nisbeten başka olduğu kapitalist devlet nizamında ise bu grupla "sınıf,, denir.

4. *İstilâcı devletlerin zayıf tarafı*: İstilâcı devletler, arkadaşca beraberlik usulünde yaşayan devletlerden çok daha büyüktürler ve bir çok usta muhariplere, ekseriya iyi yetiştirilmiş ordulara sahiptirler. Bu vaziyette insan onları ilk bakışta onların çok kuvvetli olacağını ve bir defa kurulduktan sonra iç ve dış her türlü hücumu mukavemetle sürüp gideceklerini sanır. Halbuki hakikatte ekseriya aksi vaziyetle karşılaşırız. Ufak birer toprak sahibi olan ikinci derecedeki şefler ilk fırsatta istiklâllerini ilân ederler. Memleketin hudutlarından bazı kısımlar böylece parçalanır. Doğu Afrikada bir zamanlar Bavyera büyüklüğünde devletler mevcuttu. Devleti kuran adam ölüp de yerine oğulları geçince bu devletler bir takım daha ufak devletler haline geldi ve nihayet sıra torunlara gelince devletler ufak köy birlikleri haline aldılar Arapların ve Mogolların kurdukları devletler de buna ben-

zer sonuçlara uğramışlardır. Yakın tarihin açıkça gösterdiği gibi Çin de fevkalâde büyüklüğüne rağmen zayıf bir devlettir.

Bu zaafın başlıca sebebi milletin devlete karşı olan alâkasızlığındandır. Devlet ancak hükûmdar, zadedân ve belki bir de memur sınıfı tarafından ayakta tutulur; istilâcılarla boyunduruk altında olanlar arasında derin bir uçurum vardır. Boyunduruk altında olanlar için kendilerine hükmeden kendilerinden vergi alan, kendilerini cephelere sürükleyen şu veya bu hükûmdar olmuş bu tamamen müsavidir, Şillerin “Baraut von Messina,” eserinde “Yabancı eşittir geliyor geçiyorlar, biz itaat ediyoruz; diye kısalttığımız hâleti ruhiyeyi çok güzel izah eder.

Bu şekil büyük devletlerde bir mahzur daha vardır; Milletin içinde ufak birlikler kurulur. Ahali, müşterek dil, adet ve inanlarla birbirinden ayrılan bir çok kollara adeta ufak ufak milletlere ayrılır. Bunlar kendi içlerinde birbirlerine manen bağlıdırlar; fakat diğerlerine karşı yabancılik hissederler. Böylece Çinde ve Hindistanda yaşayan 300 - 400 milyon insan birçok milliyetlere ayrılmışlardır ve bu gün ne bir Hint milleti ne de bir Çin milleti vardır. Bu insanları birbirine bağlayacak bir birlik hissi, bir milliyet hissi yoktur, devlet tehlikeye düştüğe zaman hükûmetin veya zadedânın güvenip dayanabileceği bir ulusal irade yoktur.

Bununla beraber bu zaafı her devlette bulamayız. Bilhassa garbî Avrupada vaziyet tamamen başkadır. Yeni zamandanberi burada uzun ömürlü ve son derece kuvvetli devletlere rastlıyoruz. Bu devletler zaaftan ve geçicilik tehlikesinden kurtulmalarını, devletin belkemiğini teşkil eden kuvvetli bir memur zümresi yetiştirebilmiş olmalarına borçludurlar.

Takriben 1800 denberi Batı Avrupada zümre devletinin yeni bir şekli türemiştir;

Modern ulusal devlet: Burada bütün millet devletle çok daha sıkı bir münasebetedir. Millet artık idare edilen bir kitleden ibaret değildir. Devlete kendi işlerini görmiye memur, *kendi* devleti nazarıyla bakar ve idare işleriyle canla başla alâkadar olur. Cemiyeti ve cemiyet kuvvetlerini tanıdıktan sonra modern ulusal devletin dayanmakta olduğu bu sosyal kuvvetlerdir ve devletin akıbetini gene onlar tesbit eder diyebiliriz. Bu şekil devletler bu gün bütün batı Avrupada ve Avrupalı ahalinin ekseriyeti teşkil etmekte olduğu bütün kolonilerde, yani Avustralya, Cenubi Afrika ve Amerikada yayılmıştır. Son zamanlarda Rusya ve Türkiyeden başlayarak Çin ve Japonyaya kadar Doğuda da modern ulusal devletler gelişmeğe başlamıştır.

II —. Cemiyet

Her insan yalnız bir hükûmete, halbuki aynı zamanda bir takım cemiyetlere bağlıdır. Böylece hemen her insan bir aileye, birçok akrabalara ve birliklere mensup olur, dostları bulunur, insanların arasında çalışır ve aynı suretle sporunu yapar. İşte bütün bu münasebetler cemiyetlerdir, Bir cemiyetten ne anlıyoruz? Onun özel vasfı hangisidir? Misal olarak umumun menfaatine hizmet maksadı güden bir birliği tetkik edelim. Bu birlikte insanlar üyelik ve beraber çalışma için zorlanamıyor. O halde icraat gönüllü olarak bir arada çalışmaya dayanmaktadır.. evlenmekte olduğu gibi karşılıklı birleşmede erkek ve kadın eve ait işleri tanzim, ev idarelerini ifa, gelirlerini tertip, çocuklarını terbiye, munisliğe itina, ve eğlenmeyi temin gibi işleri bir arada yaparlar. Çocuklar dahi bütün bu çalışma ve hizmetlere bir çok kereler iştirak ederler. Gerçekten çocukları terbiye edebilmeli; Şüphesiz kanun basit ihtilâfların önünü alır. Fakat uygun bir aile hayatında, belki küçük çocuklardaki tesadüfî istisnalar bir tarafa bırakılırsa, bu gibi zecrî tedbir zaruri değildir. Yeniden bir genel nizam ve bir lafa dayanan ahenktar, sosyal hayat, ihtiyarî bir temayülün bütün esasını kuşatır.

Kölelikte ise vaziyet tamamen başkadır. Hiç olmazsa eski Romalıların kalelere nasıl hükmettiklerini, yahut renkli kölelerini başka memleketlere gönderen Avrupalı müstemlekeçilerdeki vaziyetleri düşünelim. Buralarda köleler zulüm ve hakaretle muamele gördüklerinden dolayı sahiplerinden korkar ve onlara kin bağlarlardı. İyiniyetten razı olmak düşünölmüş değildir. Her iki kısımda her şeyden evvel cebir ve tahakküm bir arada tutardı. İmdi burada da bir cemiyetten bahsetmiyoruz. Fakat köleliğin şu şeklini. aşağı kültür seviyesinde bulunan milletlerde, bir çok Hintli ve zenci kabilelerinde, Araplarda ve diğer milletlerde bulmaktayız. Burada patrikliğe ait münasebetler hüküm sürmektedir. Köleler az veya çok bir aileye bağlı, yahut bizzat bir aileye sahiptirler. Buralarda da oldukça kendi hallerine bırakılmışlardır. Kölelere efendiler fedakârlık ve hayırhahlık vasıtasile bağlıdır. Cebir ikinci derecede kalır ve esas olarak kölelerini icraatı onların kendi hatırnevazlıklarına bırakılır. Çünkü sosyal hayatta ve işte "serbest hareket," cemiyetini varlığını kurar. İnsanların birlikte yaşadıkları ve tesir ettikleri her yerde nizam ve müdafaa için itina edilmek mecburiyetindedir. Herkesin arzu ettiği gibi hareket etmesi, hiç bir kayde tabi olmadan keyfine göre bir haydut gibi yaşaması, yumruklarının kuvvetile dileğini yerine getirmesi müvafık olamaz.

Her beşerî, sosyal hayatta bu kabil taşkınlıkları önleyecek kuvvetler bulunmak zaruretindedir. O halde bu kuvvetler hangileridir? Buna evvelâ şu şekilde cevap verilecektir;

Şiddet: Köleliğin ağır şekillerinde bu şiddet demin gördüğümüz gibi esas kuvvettir. Fakat bu tarz kölelik münasebetleri de asla bir cemiyet olmayıp tam bir şiddet kudretinin bir şeklinden başka bir şey değildir. Hükümetin de böyle bir şiddet kudreti olduğu düşünülebilir ve çok defa inanılırdı.

Niçin umumiyetle hırsızlık yapılmıyor ve cinayet işlenmiyor? Aşikâr; Çünkü polis ve adliye buna müsaade etmiyorlar. Fakat bu hakikaten son sebep midir? Son harbde fiat mürabahacılarla mücadele için ne gibi zorluklarla karşılaştığımızı gördük. Kanunî hükümlerin bozulmasında itibar ziyanının cezalandırılmasında çok defa artan bir muvaffakiyet temenni olunuyordu. Fakat itibar kaybetme manevi bir ceza olup, sosyal nüfuzun bir zarureti ifade eder. O halde burada bir şiddet, vasıtasından ziyade hemcinslerin bir kararından ümit edilir.

— Eğer bir millette en küçük bir fırsat bulunca hepsi çalmak istese idiler acaba polis ve adliye korkusu kâfi gelecek miydi?

Bazı tehlikeler göze alınmıyarak ve hepsinin tevkif edilemeyeceği düşüncesiyle teselli mi olunacaktı?

Hükümlerine aksi hakeket, manevi haksızlık, bahs etmekten başka bir şey olmıyan kanun; gayet zor meriyete girer. Bu kanunu, hakim nasıl şerh edeceği telâkkiye bağlıdır ve tabiatile onlar, hakim olan normal mütalâalara uymıyan böyle bir fikri tatbik etmeye muhalefet edeceklerdir.

İddia makamları da bu gibi hallerde iddiayı kaldırmak düşüncesini taşıyacaklardır. Bunu harp zamanında fiyat mürabahacılarla mücadelede tekrar müşahede edebiliriz. O zaman nadir sikâyeter oluyordu. Aşikâr: Çünkü bu vaziyet tüccarın açık bir hakkı olarak telâkki olunur, ve bu suretle ekonomik vaziyet yüksek fiat lehine fazla miktarda istifade ediyordu. Bütün bu iş ahvali düşünülecek olursa şu neticeye varılır: Kanun vasıtasile bir ceza tahdidi umumiyetle ancak şu suretle müessirdir. Eğer tahdit olunan iş haddizatında manen olmayacak gibi ise - ki manevi yasakta yalnız baştan kâfi kuvvet değildir. Baştan çıkarma için heryerde kâfi bir mukavemet icra edebilir -.

Zamanımızda cereyan eden şekilde bir harp düşünölsün. Eski ücretli ecnebi asker ordularında vahşi ve zalim cezalardan hasıl olan korku, askerleri bir arada tutmaya belki yeter geliyordu. Fakat buna mukabil gördükleri vazife, bizim bu günkü ordumuza nazaran çok azdı. Son harpte askerlerimizin nasıl son derece tahammül, enerji, cesâ-

ret ve heyecan ile harbettiklerini gördük. Bütün bunların ceza vasıtalarının tehditle yaptırılmadığı şüphesizdir. Muhakkak ki burada dahi bir basınç tahakküm ediyordu. Hatta, bu tahakkümün ve serbestliğin, azami ölçüsü, halkı bu gün idare etmekte oldukları harpte birbirine bağlamaktadır.

Mektebi düşünelim: Çocukları itaatli olma ve öğrenmeye yalnız cezadan korku mu sevkeder? Dickens, "David Copperfiel," isimli romanında bize tam bir falaka mektebi tasvir etmiştir. Onda hakikaten bu usul vardır. Muvaffakiyet hususunda şunları söyler: "Öyle zannederim ki arkadaşlarım, umumiyetle mevcut olan talebelerin hepsinden daha cahil idiler. Bir parça öğrenebilmeleri için pek çok zahmet ve zorluk sarfedilirdi.,, Böyle bir muamele tabiatile öğretmenin hem bir fikir sahibi bulunduğu zaman elde edilebilir. Muktedir öğretmen en az ceza vermekle belli olur. Eğer sert muallim sertliğinde, malûm hudutları aşmazsa, - hepimiz çocukluğunuzda hatırladığımız gibi talebe tarafından nefretle karşılanmaz, hayrete değer görülür, sevilir ve hürmet edilir. Bunlar da yalnız korku ile değil, bılâkis her şeyden evvel serbest emir altına almakla olur. Genel olarak şöyle diyebiliriz; Yalnız şiddet veya korku insanı hemen hiç, bir arada tutmaz. İnsan, diğer taraftan fevkalâde terbiye görmüş, bununla beraber insandan nefret eden, ancak korku vasıtasile tehdit edilen bir nevi vahşi hayvan gibidir. Eskiden yabancı topraklarda renkli milletleri vahşi olarak tavsif ederlerdi. Bu gün bile çok defa ne yazık böyle tavsif edilmektedir. Bunların vahşi hayvanlar gibi düzensiz bir hayat sürmeleri ve yalnız yumruk hakkının onlarca kabul edilmiş olması, haklarında yanlış bir zanna sebebiyet verdimiştir. Böyle tasavvurlardan daha yanlış başka bir şey olamaz.

Avustralyalı ve Hintlilerde hayatın, alışılmış şekillerde ceryan ve ayarlı yollarda sevk edildiğini görüyoruz. Gerçekten hukukuna el sürülmesinden hoşlanmaz, böyle bir şey olunca çok defa silâhlanarak karşı koyar, düello eder yahut kan intikamı güder. Fakat, insan ancak bu suretle büyük tecavüzlerden masun kalıyordu. Hakikaten diğer kuvvetlerin icra alanında olmak mecburiyeti, nezakete, dostluğa ve uysallığa nazaran müşahede olunur. Şiddetten çekinmenin yanında hemen her yerde ihtiyari bir emir altına alma (Ünterardnung) vardır.

Çocuklar oynadıkları bir oyunda, bizzat kendileri vazetmiş oldukları oyun nizamlarını nasıl bir gayretle takip ederler! Her hangi bir bozuşu nasıl kızgınlıkla cezalandırır, bizzat kendilerinin seçtikleri ele başlarına (Bunun aslı reis, liderdir çocuklar böyle tabirleri kullan-

madıkları için ele başı demegi uygun buldum.) nasıl tam bir itaat gösterirler. Burada bu arzu iradelerin düzen ve emir altına alma hususunda nasıl yer tuttuğunu gayet seçik olarak görüyoruz.

O halde beşeri, sosyal hayatta, cüzi şiddetli kuvvetlerin yanında, ailede, mektepte, memuriyet muhitinde, ardında, birliklerde ekseri her yerde manevi kuvvetler bulunmaktadır ve eğer bu ahlâki kuvvetleri düşünersek bir toplulukta cemiyetten bahsederiz. Bir birlik basit bir cemiyettir. Çünkü hiç bir cebir vasıtasile hükmetmez. Aile ise ilk safta bir cemiyettir. Zira cüz'i tahakküm onda genel olarak ikinci derece bir rol oynar. Mümtaz bir ordu dahi disiplinin bütün kuvvetlerini her yerde aynı zamanda sosyal kuvvetlerden almış olmak mecburiyetindedir. Devlet te cemiyetin özel bir şeklidir.

Cemiyetin varlığını kuran “manevi kuvvetler,, sözile neyi murat ediyoruz ? Burada yumrukla, sopa veya topuzla iktidar mevkiine getirilmeyen, temiz ruhlu yahut deruni icraî nüfuz etmenin bütün nevilerini hatırıma getiriyoruz. İlim onu; umumiyet üzere bir topluluk içinde öteye beriye giden belirsiz fiiller olarak tavsif eder. Teneffüs ettiğimiz hava gibi etrafımızı kuşatmışlardır. Mutlak bir prens, zahiri olarak hudutsuz kuvvetin bir ferdidir. Hakikatte ise oda bütün hemcinsleri gibi bütün iç varlığında, düşüncelerinde ve işlerinde etrafındakilere bağlıdır. O yalnız asrının bilhassa zayıflıklarına alışılmamış, aynı zamanda yakın adamlarının bilhassa gençliği esnasında adi tesiri altında kalmıştır.

Hiç bir insan yoktur ki yakınlarının bu tamamen belirsiz ve bilinmeyen fakat git gide müessir olan devamlı telkinlerine karşı koyabilsin. Devamlılık karşısında her insan şeklini “yaşayış muhiline,, göre değiştirir.

Bu tesir icra etmeler ilmî tetkik hususunda birtakım münferit kuvvetleri tahlil eder. Bunlardan bir kaçını burada kısaca göstereyim. Bir defa daha çocuğun oluşumunu düşünelim. Eski terbiye usulü her şeyden evvel korku ve şiddetle tesir etmek isterdi. Lâkin biraz daha geriye gidecek olursak bunun tamamen aksini görürüz.

Eski Cermenler, çocuklarını; bugün Hintli veya Avustralyalı kabilelerde olduğu gibi büyük bir tatlılıkla, hemen cezasız terbiye ederlerdi. Burada çocuklar, kendilerine uygun hareket tarzı, çalışmayı, kâhillerin teknil hüner ve marifetlerin, hiçbir tektire ve cezaya maruz kalmaksızın öğrenirler. Biz Bugün terbiye usulünün bu dostane şekline imkân nisbetinde şimdi dönmeğe gayret ediyoruz. Böyle bir idare açık olarak ancak çocukta meyil ve kuvvetler uyuşur, ve kendiliğinden isti-

yerek kâhillerin nizamına karışmak arzu ederse mümkündür. Bu meyl ve istidatlardan ancak en önemilerini burada kısaca zikredebiliriz:

1) Küçük Hintli çocuklar üç veya dört yaşlarında ok ve yayla dolaşmaya başlarlar. Şüphesiz ki bunlar başlangıçta, meşgul olmaları için, gayet küçük mikyasta birer oyuncaktan ibarettir. Fakat çocuk büyüdükçe ok ve yay da büyür. Ve çocuk bunları istenen hedeflere atar ve boşa giderse, tedricen az kaidelerine muvafık olarak hayvanlara isabet ettirmeyi talim eder. Buna mümasil kızlar yemek pişirmek, çömləkçilik, örücülük ile yakınlık peyda ederler. Eğer biraz yaşlanmışlarsa doğrudan doğruya ders verirler. Fakat esasta her şey ihtiyarî olarak cereyan eder. Çocuklar o büyükleri taklit ederler. Eskiden taklit; maymunların özel bir vasfı olarak mütalaa edilirdi. Fakat hakikatte insan herşeyden evvel taklit eden bir varlıktır. Çocuklarımızda daha birinci yaşlarında bu yolda pek çok şeyler öğreniyorlar. Konuşmayı, giyinmeyi, yemek yemeyi, selâmlamayı, küçük çocuklara ihtimam etmeği ve diğer daha birçok şeyleri hemen hiç öğretmeden, büyüklerin hareketlerinde takibediyorlar.

Eğer her yeni nesil başta taklide habiliyet, istidat vasıtasıyla eskiyi elde edemese idi her milletin hayatını sevk ve mecmuunda kültürünü gösterdiği sabit şekiller; bir nesilden diğerine asla geçemezdi.

2) Şimdi çocuğun çocuk olmasından mektebe nasıl girdiğini takip edelim. Çocuk mektepte büyük sıklıkla muamele görür. Belli vazifeleri yapmak ve cebri nefsetmek mecburiyetindedir. Çocuk bu davete nasıl icabet eder? Kendisini hakikî muhiti dolayısıyla bunalmış ve bedbaht hissetmez mi? Özel sertlik ve haksız muamele hallerinden ve bilhassa ve uyuşuk çocuklardan sarfınazar ederek daha iyisi bunların akislerini müşahede edelim. Mektebin nizamlarından bahsiyle, orada gülünmiyeceğini, konuşulmıyacağını ve ilâh.... izaheden bir çocuğun sesi ne kadar faydalı bilgi taşır. Bu seste mutavaat ve saygı hissi vazih olarak belli olur. Onu öyle yapmalıydım, o öyle olmalıdır. Meselâ : Sert öğretmenler talebelere nasıl nüfuz ederler.

Bazılarımız çocuklarımızdaki bu gibi halleri gayet iyi hatırlarız. Bilhassa böyle biraz sertliğe meyleden öğretmenler umumiyetle nefretle karşılanmaz, bilâkis daha taktir edilir ve sevilir.

Bunun aksi olarak aciz öğretmenler sevilmez ve acınmaz, lâkin hakaret ve eziyet görür. Çocuklar kuvvete hayran olur ve verdiği korkuya rağmen ona meftundurlar.

Kuvvetlerinin hüküm ve acizlerin boyun eğdiğini gayet iyi anladıkları hal ve tavırlarından belli olur. Kuvvetliye karşı çocuklar, doğ-

rudan doğruya, itaatte sevinç, takipte körü körüne eşittik emri altına girme hususunda kati bir temayül gösterirler ve aynı vasıfları kâhiller dahi irae ederler.

Kitlelerin vücut ve hayatlarını hiçbir mülâhazasız keyfe göre kullanan Büyük Fatih en büyük taktiri yalnız kanlarından dere yaparak bata çıka yürüdüğü Kaffer (Cenubî Amerika kabilelerinden birine mensup halk) kabilelerinde bulmamış, Batı Avrupada da Fatih Napolyon gibi, aynı suretle hürmet ve meftunluk görmüştü. Buna mukabil iyi bir insan kolayca aciz bir insan olarak ele alınabilir. Kim tahakküm etmek istiyorsa, vakit vakit kendiyile alay edilemeyeceğini açık olarak göstermek mecburiyetindedir. Hiç olmazsa kuvvetli eğer arzu ederse yardım eder.

3) Bir insan topluluğunu sevk ve ona tahakküm eden bir kuvvetli etrafında bulunanlara karşı önemli bir vasfa maliktir ki biz buna otorite diyoruz. Sözü fikri itibarlıdır tesir bırakırlar, herkes bunları hakikat olarak kabul etmeğe, önem vermiye, takip etmiye meyyaldır. İnsanların böyle bir otoriteye karşı şüphesiz ihtiyaçları vardır. Her dairede muhitinin düşünce ve hareketlerini kuvvetle etkileyen bir önder bulunur. Burada cemiyette hükümrân olan diğer bir kuvvet tanımış oluyoruz.

İnsan veya beşerî sosyal hayattaki teşekkülleri idare eden kuvvet evvelemerde şiddet ve tahakküme değil, bilâkis otoritenin manevî kudretine dayanır

Bir cemiyette müşahede ve mülâhazalar bir dereceye kadar müttehit olmalıdır. Eğer herkes kendi din ve siyasal görüşüne sahip olmak, onlara göre hareket etmek ve eğer herkes giyeeek ve evinden tamamen kendi zevkine "tasahhübetmek,, ve başarmak isteseydi, bu taktirde asla hiçbir müttehit ve dolayısıyla muntazam sosyal hayat artık mümkün olmazdı. Filhakika aksini de müşahede edelim. Bir arada yaşıyan insanlar, düşünüşlerinde, hislerinde, kararlarında az veya çok etraflarıyla birleşiktirler.

Bu ittihat nereden geliyor ?

Küçük çocuğu yeniden tetkik edelim. Bu herşeye inanır, herşeye kani olur ve muhitinin kararlarını körü körüne takibeder. Bunu bilhas- sa tereddüdün ve iyi adetin meselelerinde de görüyoruz. Meselâ bir çocuk odada şapka giyilmediğini bir defa gördümü diğer çocuklardan da aynı suretle bu hareketin yapılmasını ister ve bu talebin sesinden, buna muhalif bir hatayı büyükler gibi münasebetsiz bulduğu gayet vazihan hiss olunur. Fakat büyükler dahi bir parça zayıflarsa, muhiti tarafından tesir edilmeye başlanır. Bir senede bütün insan-

lar dar pantolon giyerler, ronraki seneler giyinmenin bu şeklini hemen fakirlikle istihkar ederler. Bir yaz küçük şapkalar, müteakip yaz ise yalnız büyük şapkalar muvafık bulunur ve herkes yalnız böyle giyinmez, bilâkis buna uygun hükümler verir. Güzel ve çirkin hakkındaki kanaati, zevki seneden seneye değişir. Benzer olarak birtakım insanlar malûm vakitlerde su kürlerinin (Kaplıca) diğer vakitlerde aynı suretle yalnız meyve ile beslenmenin herşeye deva olduğuna yemin ederler.

Küçük bir müstakil azlık istisna edilirse hemen bütün insanlar etrafında bulunanları yalnız dıştan değil, içten de takip ederler. Her insan nüfuz altına girer, herkes az veya çok tesir kuvvetine düşer. Burada da illeti, bir şekil olarak müşahede etmelidir. Yalnız adam müstakil vaziyet almak ve söylenen fikirlere karşı müdafaada bulunmak için yeter miktarda manevî kuvvete haiz değildir.

Burada kısaca tarif olunan vasıflar, cemiyette hüküm süren, birlik ve asayişî nefsinde tesis eden kuvvetlerden bir misal vermek için kâfidir. Böyle vasıflardan bir kaç daha burada zikrolunmuştur.

Temayül: acize yardım ve dikkat etmek (ihtimam meylî veya yardım içgüdüsü) bilhassa anne içgüdüsü şeklinde malûmdur. Bahsolunan ve bizzat tayin ettikleri hareketler için bir talebi taşıyan sözler (tesir icra etmenin özel bir şekli) bundan mada şuur; nihayet gülmek, ağlamak yahut gergin hatlar halinde kendilerini gösteren elem, sevinç veya yorgunluk gibi iç keyfivetler temayülü, aynı surette içimizde yaşarlar. (Çok defa “sempati olarak tavsif olunur,,).

Bütün bu temayüller irsî temellere istinat ederler bunu çocuk odasındaki müşahedeler ve hayvanlarla mukayeseler gösterir. Şimdi bundan anlaşılır ve bunun için daha başka sebepler gösterilir ki insan doğuştan “kabîli ünsiyet,, bir varlıktır. O halde insan doğuştan “kabîli ünsiyet,, halde yaşamıştır. İnsanların “kabîli ünsiyet,, olarak yadıkları yerde bir cemiyet teşekkül eder. Zira burada derhal taklidin, idare etmenin, tesir icra etmenin irsî kuvvetleri faaliyete geçer, insicami ve intizamı temin eder. O halde: Cemiyetin beşeriyet kadar, yahut ondan değilse çok daha fazla yaşlı olduğunu görürüz. Çünkü tohumlarının, insanlığın, hayvanî atalarına kadar ulaştığı mümkün ve akla yakındır.

Cemiyet olarak kavim: Gördük ki her münferit insan münferit cemiyetlerden birisine mensuptur. Bu şekil dairenin birincisi ailedir. Memuriyet hayatı, “kabîliyet, ünsiyet,, ve spor vasıtasıyla teşkil olunan, cemiyetin bu nevileri, bütün birlikler ve insanların müştereken yaşadığı topluluklar, geniş bir vasfı haizdirler. Bu sebeple nihayet cemiyetin;

yeni başka bir şekli, kavim ve hatta kabile ve millet olarak iki muhtelif şekli meydana gelir. Bu ikisinden millet, daha sonraki ve daha yüksek teşekküldür. Avustralyalı veya zencilerdeki gibi aşağı seviye halkta ancak kabileyi buluyor.

Bir kabileden ne anlıyoruz? O bilhassa aşağıdaki üç vasıfla malûm olur.

1) Bir yabancı kabileyi ziyaret eden kâşif, bu kabilenin hudutlarını adet ve yaşayış şekillerinin değişmesiyle tefrik eder. Süslenmenin ve giyinmenin başka bir tarzını, muhtelif ev eşyasını, değişik silâhları yeni şarkı ve dansları müşahede eder. Aksine olarak bütün bu şeyler aynı kabilenin içinde yahut hepsi bir arada toplanmıştır. Aynı bir kabile içinde kültür bir ve aynıdır.

2) Bir kabilenin içindeki fertler sıkı bir müteakabil alâka ile merbuturlar. Böyle şeylere itina ederler. Çünkü kabile, ancak bir kaç yüz veya kişiyi ihtiva ve faaliyeti en çok bir kaç köye inhisar etmektedir.

Bu sıkı alâka da adelerinin ve yaşayış şekillerinin eşitliği için bir sebeptir. Şayet biri diğerle yeniden münasebet kurarsa kendini asla tefriş ve süslemede, giyinmede yahut adette kendi kendine hareket edemez.

3) Aynı kabilenin insanları, yeni ahz ve italarını ve münasebetlerinin eşitliği hakkında, tecanüsün bir şuurundan kavramışlardır. Bir kabile şuru onları dahili bir birliğe bağlar. Birbirlerini karşılıklı tanırlar ve ayin, yahut danslarla yabancı kabileler tarafından tanırlar. Böylece diğer insanlardan tanılarak, ayrılarak birbirlerine yaklaştıklarını hissederler. Müşterek olaylar ve mukadderat, bağı daima daha kuvvetle sarar. Onlar için insanlar kabile arkadaşları ve yabancılar arasında inhidama duçar olurlar. Yalnız evelkiler onların indinde hakiki insanlar, aynı cinsdendirler..

Birçok lisanlarda kabile arkadaşları için kelime, bizim kelimemizin manâsı olan "insan,"dır. Yunanlılar ise bildiği gibi diğer bütün insanları barbar olarak tavsif ve böylelikle bu kitleye olan tahkirlerini ifade ederlerdi.

Şüphesiz çok defa asıl kabile ile yabancı kabileler arasında kültürleri benzer, iyi komşuluk münasebeti muhafaza edilen bir takım komşu ve dost kabilelerden mürekkep, ortaç sınıf vardır.

Böyle bir kabile. söylendiği gibi doğuştan küçüktür, Fakat çoğalabilir. Belki de Franklar, Burgonlar, Saksonlar veya Frizender gibi muhtelif Alman kabileleri tedrici müşterek artma ile böyle küçük top-

topluluklardan meydana gelmişlerdir. Bu gibileri halâ Amerika veya Afrikada buluyoruz.

Millet olmak için kabileler, yeniden müştereken çoğalabilirler. Maamafih milletin şekli yalnız batı Avrupada zamanımızda tekâmül etmiştir. Hindistan ve Çinde (Her ikisinde yeni başlıyan değişiklikler nazari itibara alınmıyarak) birbirlerini yabancı hissederek münferit aşiretler vardır. Fakat bunlar hiç bir zaman müttehit millet değildir. Ortaçağda da böyle idi. Milletin hususiyeti bizi sonraki bahiste meşgul edecektir.

Hükûmetin cemiyetle olan ilgisi :

Evvelce öğrendiğimiz gibi sosyal genel şeylerde hükûmet kabile gibi küçüktür. O en çok bir kabileyi, alekser kabile parçalarını kuşatır. Bu mertebede bir kabile reisi idaresinde birleşmiş olarak müteaddit kabileler bulunmaz. Böyle bir hükmi teşekkül yeter miktarda müşterek alâkayı haiz olamıyacaktı, Muhtelif kabilelerin fertleri birbirlerine kâfi derecede gidip gelebilecekler ve aralarında rabıta hissetmeyeceklerdi, Onları müşterek yaşamıya ve müşterek icraata, cebre kabile reisi güçlü değildi. Gördüğümüz veçhile o bizzat adamlarına onların iyi dilekleriyle bağlıdır.

O adamlarının arzu ve istekleri için ancak bir alettir. Bütün insanlar ortak arzu ve isteklere malik oldukça bir cemiyet teşkil ederler. O halde görüyoruz ki: Halkçılığa ait genel şeylerin skalasında cemiyet içel olarak kabile reisini sevkeder. (Burada cemiyet sözünden hükûmetini de kuşattığı insan çenberlerini anlıyor, yalnız siyasal teşekkülün özel organizasyon şekillerinden vazgeçiyoruz..)

Burada gördüğümüz rüşeym halindeki hükûmet cemiyete, bilhasa onun icra kuvvetlerine dayanır. Zira hükûmetin aletleri vasıtasile (memurlar) icra olunan ve burada yok denecek kadar az bulunan hükûmete ait esaslı kuvvetler; sosyal kuvvetlerin çok gerisinde bulunmaktadır. Burada bulduğumuz hükûmete ait kudret ve cebir vasıtası gibi şayan dikkat vaziyetler, şimdi bize şunu izah etmektedir:

Nizam için cemiyet kuvvetleri de itina ederler. Çünkü cemiyet bu basamakta, hükûmete zıt olarak insanlığın başlamasından beri büyük bir ilerleme göstermiştir. O halde her ikisi arasındaki alâka şudur: Hükûmet cemiyetin gerisinde kalmaktadır.

İstilâcı ve Aristokrat hükûmetlerde işin hal ve vaziyeti aksidir. Bu rada halk - gördüğümüz gibi - içten birbirine bağlı olmıyan, bilâkis birbirinden ayrılmayı isteyen muhtelif sınıflara ayrılmıştır. Tahakküm eden halk bundan başka ekseriya, yeniden aynı şekilde birbirlerine düşman olarak karşı duran bir takım kavim veya kabilelere ay-

rılır. Böylece burada yalnız bir cemiyetle değil, aksine son derece birbirine bağlı bir takım cemiyetlerle meşgul olacağız. Bir hükûmete böyle birçok cemiyetler karşı durmaktadır. Hükûmetin arzu ve gayeleri münferit cemiyetlerin arzu ve gayeleri ile gizlenemezler, çünkü bunlar aralarında anlaşamazlar, ve bunun için bu cemiyetler eşit olarak devlet ve hükûmete içten karşı dururlar, yalnız bütün alan üzerinde hep genişleyen zadedân tabakası bir istisna yapar. Onların arzu ve gayeleri prensin ve hükûmetin arzu ve gayelerine sıkıca bağlıdır.

Burada asilzadelik hükûmetin esas dayanağıdır. Halbuki hükûmete taalluk eden bir şey varsa, buna kalben iştirak eden genel halkın yalnız bir kısmıdır.

Evvence öğrendiğimiz gibi bundan bu hükûmet teşekküllerinin acizleri ifade edilmiş olur. Kesin olarak gördük ki ilk kademede hükûmet cemiyetin arkasında kalmıştır.

Şimdi hükûmet, cemiyeti hiç olmazsa güya dıştan geçecektir. Hükûmet bir takım müteferrik cemiyetlere ayrılmış toprak parçalarını ve insan kitlelerini kuşatır. Modern milli hükûmetlerde bu bence başkadır. Burada yeniden bütün halk hükûmete içten yaklaşmış ve kendini ona bağlı hissetmiştir.

O halde burada cemiyet, hükûmetin kazanmış olduğu “tekaddümü, tekrar elde etmiştir....

MODERN ULUSAL DEVLET

Modern Milli devlet esası 1800 tarihlerinde doğmuştur. Bundan evvel Batı Avrupada zümre devletleri, bilhassa patriarkal mutlak devletler vardı. Hükümdar tebasının kayıtsız ve şartsız efendisiydi ve her şeye salâhiyeti vardı. Eğer kendisi asil seciyeli bir kimseyse o zaman bu kudretini tebaasının iyiliği ve refahı uğrunda sarfeder, ve iyi bir aile babasının aile fertleriyle ayrı ayrı meşgul olması gibi onlara bakardı. Hükümdarın yanında bir de memurlar zümresi bulunurdu ki, daha sınırlı bir nisbet dahilinde o da hükümdarla aynı kudret ve selâhiyeti haizdi. Halk ise sınıflara ayrılmıştı; başlıca üç grup tefrik ediliyordu; zadedân, burjuva ve köylüler. Bu üç grup yaşayış ve görüş tarzı bakımından birbirinden tamamen farklıydı ve hepsi birbirlerine karşı bir yabancılik hissi beslemekteydiler. Bir kimsenin doğuştan ait olduğu bir sınıftan diğerine geçebilmesi gayet nadir bir hadiseydi. Zadedân sınıfı diğerlerine nazaran bir çok imtiyazlara sahipti. Zaten şahsiyet itibariyle de hükümdarlara en yakın bir vaziyetteydi. Harplerde ordulardaki yüksek zabitleri hep asilzadeler teşkil ederdi. Böylece

zadegân devlete ve hükümdara sıkıdan sıkıya bağlıydı, fakat buna rağmen idare işlerine hiç bir surette karışamazdı. Diğer sınıflar ise devlete karşı tamamen lâkayd bir vaziyetteydi.

Yeni devir önce Fransada Büyük İhtilâlin başlamasıyla kendini gösterdi. İhtilâl zadegân sınıfının en büyük imtiyazlarını kaldırdı ve zümreler arasındaki uçurumu doldurdu. Büyük İhtilâlle bütün bir milletin iradesi, vakıa yıkıcı bir surette de olsa, ilk defa olarak harekete geçmiş oluyordu. Sonra da Napoleon, hiç değilse kendi milleti noktai nazarından, bu kuvvete yapıcı bir karakter verdi. Napoleonun zaferi bilhassa idaresi altındaki millî orduya dayanıyordu. Millî bir ordu o zaman için büyük bir yenilikti. O zamana kadar ordular ücretli askerlerden mürekkepti. Bunlar yabancı memleketlerden toplanıp getirilmiş bir takım serserilerdi ki, hangi devlet ve hangi hükümdar uğruna mücadeleye giriştikleri kendileri için tamamen eşitti. Buna mukabil Napoleonun millî ordusu kendi milletinin şerefi uğrunda dövüşüyordu. 1806 da Yena ve Anerstad muharebelerinde eski Frederik devleti ve onun ordularıyla çarpıştılar ve her ikisini de kanlı bir mağlubiyete uğrattılar.

Fakat eski patriyarkal - Mutlak devletin ölüm tarihi aynı zamanda yeni modern - nasyonal Prusya devletinin doğum tarihi oldu. Prusya devletinin bu yeni temeller üzerinde tekrar kalkınması bilhassa Baron Stein'in uğraşmaları sayesinde vuku bulmuştur. Bu yeniliğin başlıca esası *kendi kendini idare etmek* usulüydü. O zamana kadar devletin tebaası sadece itaate borçlu kullardan ibaretti. Resmî idare işleri halkın kendi üstünde addettiği bir takım mevkiler ait bir meşgaleydi. «Her şey millet içindir — fakat hiç bir şey millet vasıtasıyla değildir,» diye bir zamanla Metterniek eski devletin idare tarzını hülâsa etmişti. Stein ise; «Ben, beşerî faaliyetin terakkisine mani olan bürokrasi zincirlerinin parçalanması lâzım olduğu fikrindeyim, diyordu. Milleti kendi işini kendi görmeye alıştırmalı, onu bu beceriksiz çocuk halinden çıkarmalıdır,»

Böylece millet devlete karşı takındığı pasif vaziyeti terkedip aktif bir hale geçti ve idare işlerine iştirake başladı. Şehirlerde belediye reisine idare işlerinde yardım için şehir ahalisine kendi aralarından bir temsil heyeti seçme hakkı verildi. Böylece Stein'in inkilâpları eski emir kullarını devlet vatandaşları haline getirdi. «Devlet vatandaşı,» tabirinden büyük bir alâkayla devlet işlerini takip eden, devletin menfaatine *kendi* menfaati nazarıyla bakan, ve devleti *kendi* devleti olarak kabul eden vatandaşı anlamalıyız. O zamana kadar vatandaşın hayatı ancak kendi meşguliyet ve aile hayatının dar muhitine inhisar etmekteydi.

Bu yüzden ne kadar çok taze kuvvet yok yere kaybolup gitmekteydi. Şimdi ise muhitleri genişlemiş ve devlet hayatını da içine almıştı. Bu suretle yeni bir kuvvet kaynağı meydana çıkmış oldu. Zaten Stein'in fikirlerinin muzaffer olmasının başlıca sebebi de devletin böyle yeni bir kuvvet kaynağına zaruri bir ihtiyacı olmasıydı.

Bu sıralarda General von Boyen'in ön ayak olmasıyla Prusya ordusunda da aynı inkilâplar meydana gelmekteydi: Ücretli askerler ordusu yerini ulusal bir orduya terketti. Genel askerlik mükellefiyeti kanunu çıkarıldı ve asker olabilmek herkes için büyük bir şeref haline geldi. Herkes vatanına silâhıyla hizmet edebilecek ve lâzım olduğu zaman milletinin şerefini müdafaaya koşabilecekti. Orduda eski barbarca ceza usulleri kaldırıldı ve yerine namus ve şeref hissine tesir edecek manevi cezalar kondu. Artık asker de kendini bir devlet vatanı hissedecekti.

Fakat sonraki devirde Prusyada bu kalkınma hareketinin vaalet-rini yerine getiremedi. Eski kuvvetler gene iktidarı ellerine aldılar ve aşağı yukarı zamanımıza kadar "devlet vatandaşlığı," fikrinin kuvveden file geçebilmesine mani oldular, Bu yeni inkilâplardan sonra bahsedeceğimiz. Şimdi devletle milletin münasebetini başka bir bakımdan ele alalım:

2 — *Nasyon esası*: Nasyonlara sadece Batı Avrupada ve burada da ancak yeni zamanın başlangıcından itibaren tesadüf edilmektedir. İnsan toplulukları kabile halinden nasyon haline gelinceye kadar iki merhale geçirmişlerdir. Takriben 1800 tarihlerine kadar eski şekil hâkimdir. Yani 1800 e kadar millet tamamen pasif bir haldeydi. Topluluk, beraberlik hissi eski aşiretlerden başlayıp bütün millete yani aşiretlerin topuna kadar şümul bulmuştu; fakat henüz müşterek faaliyet arzusu eksikti. Eskiden aşiretler arasında hüküm sürmekte olan yabancılık hissi bilhassa devletin tesiriyle yavaş yavaş yok olmuştu. Orta zamanda da esas itibariyle kendi başına yaşayan, bir takım imtiyazlarla diğerlerinden ayrılmış olan ve iktisadî faaliyeti sadece kendi içine münhasır bir takım gruplar türemişti. Yeni zamanın başlangıcıyla derebeyleri ortaya çıktı. Bunlar ekseriya muhtelif kabileleri kendi idareleri altında birleştiriyorlar, her kabile arasında aynı kanunlar ve aynı idare tarzıyla aradaki hudutları kaldırıyorlardı. İktisadî hayata da karışıyorlar, gümrükler vasıtasıyla ferdi himaye ve ürünlerin diğer mıntakalarda mahreç bulmasını temin ediyorlardı. Ticarî münasebetler çoğaldı ve böylece bir yakınlık hissi uyandı. İdare işlerini elinde tutan memurlar grubu da aynı tesiri yaptı. Oradan oraya, bir mıntakadan diğerine tayin oluyorlar ve her gittikleri yere ken-

di düşünüş ve yaşama tarzlarını da götürüyorlardı. Bundan sonra Avrupa devletlerinde ahalinin birleşmesini sağlayan ikinci bir cereyan, müşterek yazı lisanının teşekkülü cereyanı ortaya çıktı. Bir müşterek yazı lisanı meydana getirmek teşebbüsü Almanyada daha yeni zamanın başlangıcında hükümet tarafından ele alınmıştı. Bu esnada ortaya çıkan matbaacılık sanatının de ilerlemesi müşterek yazı lisanının ilerlemesine büyük hizmet etti. Vakıa eskiden aşiretleri birbirinden uzak tutan şive farkları hâlâ vardı, fakat artık insanları o derece birbirinden ayırmamaktadır.

Milletler içinde vücut bulmakta olan bağıllık ve birlik hissi 1800 den sonra büsbütün kuvvetlendi. Çünkü o tarihlerde yeni ve gayet mühim bir vasıf; millî kuvvet şuuru inkişaf etmişti. Ve bu vasfın da inkişafıyla nasyonlar ikinci şekle, yani tam faaliyet haline geçmiş oldular. Bu değişikliğin vukuunda bir çok amiller müessir olmuştur, Bir kere, nakil vasıtalarının ilerlemesi, ticaret ve sanayi inkişafı, bir çok iş ve eğlence seyyahatlerine yol açmış ve böylece muhtelif mıntıkların birbiriyle teması ziyadeleşmişti. Böylece o zamana kadar hüküm sürmekte olan bir çok mahalli farklar bertaraf edilmiş, ve muhtelif mıntıka ahali arasında bir yakınlık ve birlik hissi sağlanmış oldu. Bu amiller arasına bir de tahsil ve terbiye tarzındaki yeni usulleri katabiliriz. Vakıa o zamana kadar da tahsil ve terbiye daha ziyade adet ve geleneğe dayanıyor, esasını halk arasına yayılmış olan masal ve efsanelerden, bilmecelerden, şarkı, rakslardan alıyordu. Tabii bu şekil tahsil ve terbiye her yerde başka türlüydü ve manevî ayrılığın sebeplerinden birini teşkil ediyordu. Şimdiyse bunun yerine en ıssız köylere kadar her yerde mekteplerin, kitapların, gazetelerin tesiri kendini gösteriyordu ve bu tarz terbiye de esas itibariyle her yerde aynıdır.

İktisadi hayat da eskisine nazaran çok ilerlemiş ve daha karmaşık bir hale gelmişti. Köylü, çiftçi, fabrika ameleleri artık sadece kendi dar muhiti için çalışmıyor, produktları için en uzak mıntıklarda bile kendine mahreç bulmaya uğraşıyordu. Her memleketin, her ferdini iştirah etmekte olduğu bir dünya ekonomisi meydana gelmişti.

Fakat bu vaziyet ferdi devlete daha sıkı bağılıyordu. Çünkü devlet, kanunları, nizamları, vergileri, gümrükleri ve koyduğu sair kolaylıklarla ferdin hayatına yakından tesir ediyordu. Aynı zamanda fertler devletlerine dair besledikleri müşterek emel ve ümutlerle birbirlerine daha ziyade yaklaşmış oluyorlardı. Vaziyetinin düzelmesi tamamen devletin harekâtına bağlı olan modern fabrika işçisi tabii eski zamanın köylüsüne nazaran devlete karşı tamamen başka vaziyettedir. En nihayet bunlara bir de evvelce bahsetmiş olduğumuz devlet vatandaşlığı

kavramı ilâve edildi. Millet devlet işlerine doğrudan doğruya iştirake başladı. Kanunlar yapıyor, hükûmet işlerine iştirak ediyor, arzu ve ihtiyaçlarını gazeteler, toplantılar, cemiyetler v.s. vasıtasıyla icraate geçiriyordu. Millet artık devlete kendi yarattığı bir varlık, kendine ait bir şey nazariyle bakmaktaydı. Böylece yeni bir kudret şuuru doğmuş oldu ki bu kudret şuuru bu günkü nasyonların en fazla önemli vasfıdır. Biz buna “ulusal şuur,” veyahut ta “ulusal bir kendine güvenme hissi,” adını da verebilir ki bu kendi kıymetini takdir etme, kendi kuvvet ve kudretini idrak etmiş olma manasına gelir.

Bundan sonra devletlerin siyaseti yeni bir temel üzerine kurulmuş oldu. Eskiden siyasete hükümdarın şahsını alâkadar eden bir mesele gözüyle bakılırdı. Bu gün ise siyaset millet namına ve milletin ihtiyaçlarına göre takip edilir.

Böyle bir ulusal şuura sahip olan bir millet, kendi arzu ve iradesine göre hükmünü getirebileceği kendisine mahsus bir devlete sahip olmak ister. Eğer başka bir devletin sınırları içinde yabancı bir parça halinde yaşıyorsa, o millet tatmin olunmuş değildir. Bir milletin tamamen tatmin olabilmesi için milletin yayıldığı mntıkann hudutlariyle devletin hudutlarının birbirine tekabül etmesi şarttır. Fakat hiçbir zaman hiç bir yerde bu vaziyet tamamen hasıl olamamıştır. Bir devletin hudutları içinde daima muhtelif yabancı milletlerin parçaları bulunur ve her millet de devletin hudutlarından dışarı taşar.

Onun için devlet nasyonu ile kültür nasyonunu birbirinden ayırt etmemiz lâzımdır. Meselâ İsviçreli bir devlet nasyonu teşkil etmektedirler. Halbuki lisan ve menşe bakımından Almanya, Fransa, İtalya olmak üzere üç murtelif kültür nasyonuna mensupturlar. İsviçrenin bu günkü vaziyeti böyle bir devlet nasyonunun dil ve menşe farklarına rağmen tam bir beraberlik hissine ve hakiki bir ulusal şuura sahip olabileceğini gayet güzel gösterir. Mamafih bu gaye pek nadir elde edilebilir. Bir devlet vatandaşlarının ayrı ayrı diller konuşması umumiyetle devlet için büyük bir zaafa ve gerginliklere sebebiyet verir. Ancak büyük müşterek tehlike ve sarsıntılar vukuunda bu gibi ihtilaflar nihayet bulur veyahut hiç değilse zayıf derecede kalır. Herne olursa olsun devlet ve kültür nasyonlarının böylece birbirini katetmesi iç ve dış siyasette ekseriya büyük güçlülere yol açar. Bu gibi ihtilâflar daima kendi devletine kavuşmağı özleyen millî şuurun kudretine istinat eder.

Böylece daimî karışıklıklara sebebiyet veren bir ulusal şuurun biraz mübalâgaya kaçıp kaçmadığı da ayrı bir meseledir. Zamanımızda bu millî şuurun zirvesine erişmiş olduğunu ve istikbalde keskinliğini kaybederek devletler arasında anlaşamamazlıklara sebebiyet verecek yer-

de bilâkis muhtelif devletleri birleştirecek bir bağ vazifesi göreceğini de ümit edenler vardır. Her ne olursa olsun hakikat şudur ki, bu milli şuur Cihan Harbi esnasında tamamen aksi istikamette müessir olmuştur.

3 — *Milletin devlete karşı vaziyeti*:Gördük ki, modern millet kendi kaderini kendi avuçlarına almış, devlet işlerinin kendi işleri olduğunu tamamen idrak etmiştir. Bu keyfiyet en ziyade modern harpler esnasında kendini göstermektedir. Eski harpler sadece kabine mücadelelerinden ibaretti. Bir arazi sahibinin arazisini genişletmek arzusuyla komşusuna taarruz etmesine benzerdi. Tebayı aşağı yukarı hiç alâkadar etmezdi. Vergiyi şu veya bu efendiye ödemek halk için zaten tamamen müsaviydi. Harp olduğu zaman cepheye gidip dövüşmeye bile lüzum yoktu. Çünkü bu da ücretli askerlerin vazifesiydi. Halbuki şimdi silâha sarılan millet bizzat kendisidir. Bu sebepten, bir neticeye ulaşabilen harpler ancak bütün milletçe hiç değilse milletin ekseriyetinin kabul ettiği harplerdir.

Millet devlet işlerine ne şekilde iştirak edebilir? Bunun iki yolu vardır: Devlet işlerine doğrudan veya dolayısıyla iştirak. Vasıtasız iştirak parlamento, millet meclisi şeklinde olur, parlâmentoda milletin seçmiş olduğu mümessiller yeni kanunlar yapar, devletin varidatı ve masrafları hakkında kararlar verirler, nazırların ve yüksek memurlarının çalışma tarzlarını tenkid ederler ve milletin arzu ve ihtiyaçlarına tercüman olurlar. Buna bir de kendi kendini idare şekli ilâve edilebilir.

Bahsetmiş olduğumuz bütün bu hallerde milletin devlet işlerine iştiraki bir takım kanunlara ve bu kanunlardan çıkan şekillere tabidir.

İkinci bir iştirak şekli daha vardır ki bu belki evvelkinden daha mühimdir. Bunda millet, fikrini söylemek, arzularını dile getirmek, ikna etmek ve inandırmak suretiyle devlet işlerinde müessir olur. Demin bahsettiğimiz şekle “politik iştirak şekli,” adını verirsek şimdi bahsetmekte olduğumuz şekle de “sosyal iştirak şekli,” diyebiliriz. Çünkü burada nasyon bir cemiyet halinde faaliyettedir ve resmî keyfiyetlere manevî vasıtalar ve ruhî tesirlerle müessir olur. Bu vasıtaların en mühimlerinden biri matbuattır. Matbuata büyük bir kudret gözüyle baksak hemen hiç de mübalağa etmemiş olunur, Hatta bazan hükümet kendisi bile kendi görüşünü yaymak için basını bir vasıta olarak kullanır. Tabiidir ki matbuatın bu kudreti hiç bir surette cebir veya şiddete değil, sadece kitleler üzerinde icra etmek kabiliyetinde olduğu manevî tesirlere dayanır. Gazeteler ekseriya zamanın büyük

partilerine ve cereyanlarına tabi olurlar; milletin büyük ve münevver grupları arasında teşekkül etmiş ve sadece söz haline gelmeği bekleyen fikir ve görüşleri dile getirirler. Fakat gazetelerin asıl gayesi okuyucuda, hizmetinde buldukları partinin faaliyetine yarıyacak ve okuyucunun kendi başına olsa düşünüp varamıyacağı bir takım kanaatler hasıl etmektir. O zaman bütün mesele okuyucunun tesir altında bulunduğunu hissettirmemek ve bu görüşe kendi kendine vardığı hissinin verebilmektir.

Basından mada devlet işlerinde müessir olan şeyler arasında cemiyetler, şirketler, birlikler de sayılabilir. Müşahedelerimizin gayesi bölümünde bu gibi birlikleri iki kısma ayırabiliriz;

1 — Mesleki birlikler: Bunlar ilk nazarda sadece kendi işleriyle meşgul gibi görünürler. Halbuki bu işler hükümet işlerinin tuttuğu yola sıkı sıkıya bağlıdır. Öğretmenlik ve Avukatlık gibi bazı meslekler resmî keyfiyetlerle doğrudan doğruya alâkadardırlar ve bu mesleklerin birlikleri sadece kendi meslekî faaliyetleriyle meşgulken bile genel vaziyete müessir olabilirler. Eskiden de şu veya bu öğretmenin yeni bir tahsil ve terbiye usulü bulup faaliyetlerini ona uydurması vuku bulurdu. Fakat öğretmenin ölümü veya meslekî hayattan çekilmesiyle bu usul ortadan kaybolurdu. Halbuki bu gün böyle bir şey cemiyetlerin içtimama konferans ve münakaşalara konu teşkil eder ve gazetelerde, kongrelerde tetkik edilir ve hatta eğer kâfi derecede taraf tar bulursa mekteplerde de tatbik edilir. Aynı şekilde, avukatların ve hakimlerin faaliyeti de kanunların değişmesine tesir eder; Onlar da kendi gazetelerinde ve içtimalarında ortalığı altüst eden sualler ortaya atarlar, halk da basın vasıtasıyla bu münakaşalara iştirak eder ve ekseriya bu münakaşalar şu veya bu kanunun değiştirilmesiyle neticelenir.

İkinci grup birlikler de hayır ve yardım cemiyetleridir, Bu gibi cemiyetlerin faaliyetinin ne kadar büyük bir sahaya yayılmış olduğu herkesce malûmdur. İçkiyle mücadele, veremle mücadele, fakirlere yardım, gençliği koruma v.s. gibi cemiyetlerin faaliyetini göz önüne almak bunların genel hayata ne derece müessir olduklarını anlamamıza kâfidir.

Bütün bu söylediklerimizi hülâsa edersek şu neticeyi vasıl oluruz: Millet gayelerine erişmek için bir bakımdan Kanunlar, resmî makamlar ve nihayet cebir ve şiddet vasıtasıyla devlet halinde diğer bakımdan genel efkâra tesir etmek ve hayır ve yardım cemiyetlerini faaliyete çağırarak suretiyle cemiyet halinde olmak üzere iki yol takib eder. Bu iki yolun da gayesi milletin iç hayatında refah, sıhhat,

intizam, sükün ve adalet, iyi bir tahsil ve terbiye ve yüksek bir gör-
gü temin etmek, dış hayatında kudretini muhafaza ve mümkün oldu-
ğu kadar çoğaltmaktır. Böylece diyebiliriz ki modern devlet dıştan
bir nasyon devleti, içteen ise bir kültür devletidir.
